

”... tar Gud imot oss i dåpen”¹

Om 2011-liturgien i Den norske kirke:

Del I. Dåpens dramaturgi og motiver

Av Ole Fredrik Kullerud

I en serie på tre artikler skal jeg omtale viktige aspekter ved den aktuelle liturgiformen i Den norske kirke (Dnk). I denne første artikkelen skal vi ta for oss dåpen. Neste artikkel (4/2012) vil handle om nattverden. Den siste artikkelen (1/2013) har som tema høymessens struktur, generelle forhold ved reformen og Ordets liturgi.

Ordning for dåp (OD 2011) er utgitt i en smakfull trykksak med utsøkt papir og rødt omslag med et gyllent Hellig Ånd-symbol (due i en sol med ring rundt), egnet til liturgisk bruk. Først står ordningen for dåp i hovedgudstjenesten, deretter oppsett for dåp i egen gudstjeneste.²

Vi skal undersøke dåpsritualet fra to synsvinkler. For det første drøfter jeg dramaturgien: hvordan er strukturen i ritualet? For det andre spør jeg etter motiver i de liturgiske tekstene. I disse finner vi ritualets teologi. Det foreligger allerede en avhandling om utviklingen av teologien i dåpsliturgiene i tiden 1889–2008 av Arnt-Håkon Nordkil (f. 1972) som jeg skal referere til.³ Til sist reflekterer jeg over en mulig fornyelse av dåpsliturgien. Vi begrenser oss til barnedåp i menighetsgudstjenesten.⁴

Jeg drøfter dåpens liturgi i to dimensjoner. For det ene vil jeg sammenligne OD 2011 med de umiddelbart foregående dåpsritualene (1920 og 1977/1992). Alterboken av 1920 vil jeg referere til som AB 1920, Gudstjenesteboken av 1977/1992 som GB 1992 selv om den i geistlig dagligtale gjerne omtales som ”77-liturgien”.⁵ For det annet vil jeg jevnføre disse, som samlet blokk, med den gammel-lutherske dåpsliturgien. Oldkirke og middelalder faller utenfor horisonten for denne artikkelen.⁶

Jeg undersøker Luthers Taufbüchlein (TB) fra 1526 (ikke TB 1523),⁷ Kirkeordinansen fra 1537 (KO 1537),⁸ Kirkeritualet fra 1685 (KR 1685)⁹ og

Alterboken som inneholdt de liturgiske tekstene til KO 1537 og KR 1685, først biskop Peder Palladius’ Alterbog (1503–60) fra 1556 (AB 1556), senere biskop Hans Baggers (1646–93) Alterbog (utgitt 1668).¹⁰ Dåpsritualet av 1773, utarbeidet av biskop Balle (1744–1816), har jeg undersøkt i *Udtog af den forordnede Alter-Bog* (1840).¹¹ Jeg har også arbeidet med Alterboken av 1889 (AB 1889).¹²

Andre liturgier jeg har studert er utkastet til en norsk kirkeordinans (noKO 1604), den norske kirkeordinansen av 1607, forslaget til nytt dåpsrituale fra 2008 (Forslag 2008)¹³ og svenske og engelske liturgier (Book of Common Prayer og senere anglikanske liturgier samt den den gjeldende katolske liturgien).¹⁴

Book of Common Prayer forkortes i det følgende til BCP med utgiveråret etterstilt. Jeg bruker BCP 1549, BCP 1551,¹⁵ BCP 1662,¹⁶ videre Alternative Service Book 1980 (ASB 1980)¹⁷ og Common Worship 2000 (CW 2000).¹⁸ Det svenske materialet består av Kyrkoordningen av 1571 (KO 1571),¹⁹ Kyrkohandboken av 1942 (KH 1942),²⁰ Kyrkohandboken av 1986 (KH 1986)²¹ og Kyrklig Förnyelses Svensk Missale fra 2008 (Missale 2008).²² Den gjeldende katolske dåpsliturgien i Storbritannia refererer jeg til som NBB (New Book of Baptism).²³

Materiale fra Det evangelisk-lutherske kirkesamfunn (DELK), Norsk luthersk misjonssamband

(NLM) og Indremisjonsforbundet (IMF), vil bli trukket inn underveis.

For å få frem spennet i den etterreformatoriske liturgiutviklingen vil det grunnleggende grepet mitt når det gjelder den andre dimensjonen, være å sammenligne den eldste og nyeste norske dåpsliturgien. Derfor vil AB 1556 (dansk, men også brukt i Norge) stå sentralt i det følgende, likedan TB 1526 som dette dåpsritualet var en oversettelse av.

Siden leseren kanskje ikke er underrettet om utviklingen av dåpsritualet hos oss, og det blir mange henvisninger å forholde seg til, nevner jeg nå innledningsvis de viktigste stasjonene. Frem til 1773 gjaldt hva vi kan kalle et gammelluthersk dåpsrituale med basis i TB 1526. Dette er KO 1537s og KR 1685s tid i norsk liturghistorie. Ritualet av 1773 var uten eksorsismene og syndflodsbønnen, men det meste av teologien fra tidligere ordning var beholdt. Det er dette ritualet jeg mener jeg når jeg henviser til Balle. AB 1889 innebar ikke store endringer på dåpens område.

Mens tiden 1773-1914 kan ses som en overgangsfase i utviklingen av dåpsliturgien hos oss, er etter mitt syn AB 1920 (dåpsritualet ble godkjent i 1914) et ledd i en ny utvikling hvor trosbekjennelsen hadde mistet spørreformen, og anstøtelige uttrykk om Guds vrede var fjernet.²⁴ GB 1992 og OD 2011 viderefører på mange måter utviklingen fra 1914.

I Dåpens dramaturgi

OD 2011 skjematisk oppsatt

Innledningsvis skal vi gjøre oss kjent med OD 2011s struktur. Den består av tre hoveddeler, I. Mottakelse til dåp, II. Dåpen og III. Livet i dåpen:²⁵

I Mottakelse til dåp

- Inngangordsord.
- Joh 3,16.
- Eventuelt et ord om dagens dåpshandling.
- Barneevangeliet, eventuelt Tit. 3,4-7 eller Joh 3,1-5.
- Takkebønn.
- Dåpsbefalingen.
- Forsakelsen og troen.

II Dåpen

- Bønn ved døpefonten.
- Spørsmål om barnets navn og villighet til dåp og kristen oppdragelse.
- Korsbetegnelse.
- Dåpen.
- Bønn med håndspåleggelse.
- Valgfritt: "Dette er NN, som er døpt inn i Kristi kirke og vår menighet /vår søster/bror

i Kristus.”

III Livet i dåpen

- Tenning av dåpslys og lesning av Joh 8,12 (“Jeg er verdens lys”).
- Tiltale til menigheten.
- Fadderformaning.
- Fadervår.
- Avsluttende lovprisning (1 Pet 1,3).

Den første hoveddelen (I.) knytter an til forutsetningene for dåpen, et barn er født, og dåpen er den grunnleggende frelseshandlingen. Denne delen avsluttes med forsakelsen og troen. Hoveddel II. består av selve dåpen med bønn ved dåpsvannet, spørsmål om villighet til dåp, korsbetegnelse, dåp og etterfølgende bønn med håndspåleggelse. Forberedelsen til livet som kristen er innholdet i den siste hoveddelen (III.). Dåpslys tennes før foreldre og faddere formanenes. Menigheten ber de troendes bønn før handlingen avsluttes med en lovprisning.

Ritualets innledning: ”Mottakelse til dåp”

GB 1992 innførte en innledningsdel i dåpsliturgien.²⁶ OD 2011 kaller dette ”mottakelse til dåp”. Det sentrale motivet er takknemligheten for det nyfødte barnet.²⁷ Den største endringen i dåpens innledningsdel i forhold til GB 1992 er imidlertid at ordene om dåpens forpliktelse (”fadderformaning”) er flyttet tilbake til sin opprinnelige plass ved slutten av dåpsseremonien.²⁸

AB 1920 begynner på sin side straks med dåpsbefalingen og barneevangeliet. De tidligere ordningene startet umiddelbart med dåpsforberedende riter. Den lille eksorsismen (”Far ud du wrene Aand oc giff den hellig Aand rum”) ble etterfulgt av korsbetegnelsen (”Annam det hellige kaarsets betegnelse baade paa dit ansigt oc bryst”) og to bønner, en kortere bønn og den såkalte syndflodsbønnen.²⁹ Deretter fulgte ytterligere en eksorsisme (”Jeg besuer dig du urene Aand i naffn Faders oc Søns oc hellig Aand at du udfarer oc viger fra denne Jhesu Kristi tiener”).³⁰ Hos Balle begynner dåpen, etter den omfangsrige talen, med korsbetegnelsen og med bønn for bap-

tizanden (den som skal døpes) om at Gud skal ”ta ham til seg”.³¹

I TB 1526 og liturgiene til og med KR 1685 leses ikke dåpsbefalingen.³² Men ved døpeformelen ble kjernen av dåpsbefalingen (Matt 28,19) sakramentalt anvendt. Bibelske dåpstekster var ivarett i syndflodsbønnen som satte sakramentet inn i en frelseshistorisk ramme og var en slags bibelteologi over dåpen. Eksorsismene ble sammen med syndflodsbønnen tatt ut av liturgien i 1773.³³

Dåpshandlingen

Flere av momentene som i dag er konserert rundt dåpen var opprinnelige de innledende og avsluttende ritene. Korsbetegnelsen skjedde opprinnelig etter den lille (første) eksorsismen.³⁴

Uttrykket som fortsatt brukes i dåpen og som i TB 1526 lyder ”Der Herr behüte Deinen Eingang und Ausgang von nun an bis zu ewigen Zeiten”, ble bedt av presten i forlengelse av Fadervår med håndspåleggelse når baptizanden ble ført inn i kirken etter eksorsismen som foregikk utenfor.³⁵ Først etter den store eksorsismen gikk man inn, til døpefonten rett innenfor døren.³⁶ ”Inngangen” gjaldt konkret inngangen i kirken. Palladius har en anvisning om dette: ”Der næst skal Presten lede Barnet til Daaben oc sige: Gud beuare din indgong oc udgong fra nu oc til evig tid”.³⁷ ”Daaben” er på denne tiden betegnelsen på dåpsstedet, døpefonten, eller kanskje snarere dåpselementet, vannet, slik det også fremgår av Palladius’ anvisning for selve dåpshandlingen: ”Da tager hand Barnet oc dypper det i Daaben”.³⁸ Det vi omtaler som ”dåp”, altså handlingen, ble på sin side betegnet som ”døbelse”, noe vi ser av tittelen på dåpsmanualen hos Palladius. Etter som den konkrete betydningen av inngangen for lengst var gått tapt i Dnk, forandret GB 1992 ordlyden til ”utgang og inngang”, trolig i meningen utgangen av dette livet og inngangen i det evige.³⁹ Uttrykket ble med andre ord justert i tråd med Salme 121,8. AB 1920 hadde ennå den opprinnelige liturgiske rekkefølgen.⁴⁰

En rest av den foreskrevne romlige bevegelsen finner man så sent som på 1800-tallet. I ritualen av 1773 heter det i en bemerkning mellom Fadervår

(med håndspåleggelse) og "Gud bevare din Indgang og din Udgang ...": *"Herpaa trædes nærmere til Funten med Barnet, eller med hvert Barn især, om de ere flere"*.⁴¹ Bemerkningen er videreført i AB 1889.⁴²

Den dynamiske handlingen ble understreket av trosbekjennelsen i spørreform, med spørsmålet *"Willt Du getauft sein?"* i umiddelbar forlengelse av dette, for å sitere fra TB 1526.⁴³ På dette og på trosspørsmålene svarte fadderne på barnets vegne. I Dnks liturgi er dette fra begynnelsen av 1900-tallet gjort om til et spørsmål om barnet skal "døpes til Faderens og Sønnens og Den hellige ånds navn og oppdras i den kristne forsakelse og tro" etter spørsmålet om barnets navn (AB 1920: "Vil I at dette barn ...?").⁴⁴ Man ville bort fra spørreformen som stiftsprost Gustav Jensen (1845-1922) hadde bevart i sitt forslag i 1912, et forarbeid til Ritualet av 1914 som gikk inn i AB 1920.⁴⁵ I Sverige forsvant trosbekjennelsen i spørreform enda tidligere, med den rasjonalistiske liturgien av 1811 som også fjernet eksorsismen og forsakelsen.⁴⁶ Det liturgiske møtet mellom baptizanden og menigheten er fra og med 1914 gjort om til en villighetserklæring til å gjennomføre katekese. Spørsmålsform har fortsatt den katolske, den anglikanske og den danske kirke samt DELK.⁴⁷

Døpeformelen lyder opprinnelig: "N.N., jeg døper deg til Faderens og Sønnens og Den hellige ånds navn".⁴⁸ I 1977 ble den utvidet med: "etter vår Herre Jesu Kristi ord og befaling".⁴⁹ Utvidelsen videreføres i OD 2011 selv om Dnk synes ensom om formuleringen.⁵⁰

Oppløftingen av barnet er i OD 2011 valgfri. Dåpslysene får i og med denne liturgien en plass i den offisielle liturgiske ordningen, og Joh 8,12 leses i denne forbindelse.⁵¹ Lovprisningen etter dåpen leses i OD 2011 på slutten av hele dåpsseremonien.

Fadderformaningen

Ordene om dåpens forpliktelse er i OD 2011, som allerede nevnt, flyttet til etter dåpshandlingen og Fadervår (det tredje avsnittet, "Livet i dåpen"). Dette er fadderformaningens klassiske plass som den hos også hadde til og med AB 1920. Flyttingen

er etter mitt syn et riktig opprydningsarbeid som skaper en naturlig progresjon i ritualet. Dåpens innledning tyder dåpen. Formanende ord hører til i forlengelse av dåpshandlingen.

Formaningen var satt før dåpen i GB 1992 for å understreke dåpsforpliktelsen og fadderansvaret. Dette var et vesentlig anliggende for den pastoral-teologiske fornyelsen på 1970-tallet, blant annet knyttet til rektor og senere biskop Erling Utne (1920-2006).⁵²

En forutsetning for denne liturgiske utviklingen var ifølge liturghistorikeren Helge Fæhn (1918-2008) etterkrigstidens "nådemiddelteologi" og sekulariseringen, noe det ikke er vanskelig å følge ham i.⁵³ Et aspekt ved sekulariseringsprosessen som hadde direkte betydning for katekumenatet og for den liturgiske innovasjonen som vi her peker på, var skolens utvikling. Grunnskoleloven av 1969 fastslo at kristendomsfaget ikke lenger var kirkens dåpsopplæring. Dette igangsatte en prosess som ble ytterligere forsert ved skolens avkonfesjonalisering i 1997 (KRL-, fra 2008 RLE-faget) og oppbyggingen av et omfattende katekumenat for Dnk, vedtatt og bevilget av Stortinget i 2003 ("trosopplæringsreformen").

Hovedtendenser

Et trekk ved de nyere norske dåpsliturgiene er at tidligere innledende riter har pakket seg umiddelbart rundt selve dåpen, og at det så har dannet seg en ny innledningsdel, i OD 2011 kalt "Mottakelse til dåp". I GB 1992 var som nevnt, også fadderformaningen flyttet hit.⁵⁴

De to første punktene i det følgende gjelder den dåpsliturgiske utvikling generelt. Jeg vil gripe fatt i noen av disse momentene i utblikket i kap. III.

1) Ett parabaptismalt ledd (et sekundært ledd som ikke er en del av dåpens vesen, men som har lagt seg på dåpsseremonien) som de gammellutherske liturgi-ene overtok fra middelalderkirken, eksorsismen, er gått tapt på overgangen til moderne tid.

2) Handlingsaspektet utover selve dåpen er sveket. Det skjer knapt noen bevegelse i rommet. De

parabaptismale handlingsmomentene som har overlevd (korsbetegning og håndspåleggelse) skjer i umiddelbar tilknytning til dåpen og på samme liturgiske sted.

I samsvar med svekkelsen av dåpsliturgiens handlingsaspekt har 1900-tallets dåpsliturgier blitt preget av en kjede opplesninger. Innføringen av dåpsbefalingen og enda mer bortfallet av bønner mellom denne og barneevangeliet bidro til dette.⁵⁵ NLMs og i enda høyere grad IMF's dåpsrituale forsterker denne tendensen.⁵⁶ I kirkens liturgi kan forenklingen av korsbetegnelsen fra "baade paa din Pande og paa dit Bryst" til kun ett korstegn uten nevne av legemsdelar ses som et uttrykk for den samme utviklingen.⁵⁷

3) OD 2011 fjerner ingen ledd og tillegger ingen nye. Den siterer tradisjonelle dåpsstekster.⁵⁸ Imidlertid er dåpslys som i flere år hadde vært praksis i mange menigheter, blitt formalisert. Dette kan betraktes som en motsatt bevegelse av den jeg har beskrevet i pkt. 1.

4) Ved at OD 2011 flytter 1Pet 1,3 til slutten av handlingen, tas det etter mitt skjønn et riktig skritt i å løse opp tettpakkingen av elementene umiddelbart rundt dåpen. Disse utgjorde i det gammel-lutherske dåpsritualet en hel liturgi med bevegelse. Henleggelsen av fadderformaningen til siste del av ritualet OD 2011 innebærer en dramaturgisk opprydding i forhold til GB 1992. Denne er imidlertid beskjedent ved å være begrenset til disse to leddene og for eksempel ikke føre trosbekjennelsen tilbake til spørsmålsform, ei heller som alternativ form.

5) Det gjøres i OD 2011 ikke endringer som fører dåpshandlingen dramaturgisk nærmere en reell katekumenatsituasjon.⁵⁹ Man søker slik ikke utover den konstantinske kirken, men går videre på folkekirkelige premisser. Dette understrekes av at man dramaturgisk formelt ikke henter inn annet enn dåpslyset, som ikke vedrører dåpens forpliktelsesside.

II Dåpsritualets motiver

Takknemlighet for barnets fødsel

Et nytt motiv i OD 2011s innledningsdel er takk og glede over fødselen.⁶⁰ Det er først og fremst her OD 2011 nytolker dåpen. I Forslag 2008 var dette etterlyst. GB 1992 ble kritisert for sin "*mangel på takk*" og "muligheten til å gi uttrykk for det helt elementære: *takk for barnet*". Dåpsliturgien hadde, sa man, "*et svakt og utilstrekkelig skapelsesperspektiv*".⁶¹

Tonen slår OD 2011 an i åpningsordene hvor det heter: "Med takk og glede tar menigheten imot barnet ...". Den teologiske motiveringen starter med at Gud har gitt menneskene livet ("Gud har gitt oss livet og skapt oss til fellesskap med seg").⁶² I den innledende bønner takker liturgen Gud for at han har "skapt oss i ditt bilde". Han takker så for baptizandene. En alternativ bønn takker for barna som "livets store under".⁶³ På bakgrunn av dette kan man si at Svein Ellingsens (f. 1929) salme "Fylt av glede", mye brukt i barnedåp, men også omstridt da den først ble presentert, nå har fått teologisk gjennomslag i liturgien.⁶⁴

Takk for barnets fødsel finner vi også i takkebønnen etter dåpen. A-alternativet refererer til skapelsen i Guds bilde. Det takkes og bes om vern for barnet. Dåpen omtales som stedet hvor Gud "kaller ... oss ved navn". B er en takk for "livets store under" og for dåpsbarna.⁶⁵

Det skapelsesteologiske preget er i OD 2011 ikke blitt så sterkt som i Forslag 2008. Det er moderat uttrykt og balansert av de frelsesteologiske utsagnene som ritualet også inneholder. Det er imidlertid nytt i Dnk at takknemlighet for det naturlige livet tematiseres i dåpen.

Forholdet at inntil videre de fleste barn i vårt land døpes (70,4 % i 2008), bringer i folks bevissthet gleden over den nyfødte nært sammen med dåpen.⁶⁶ Den sosiokulturelle situasjonen har kommet til å merke selve dåpsmeningen. Dette har blitt forsterket av forskningsmessige trender fra 1980- og 1990-tallet av, som riteforskningen, stimulert av kollektive sorgerfaringer, ofte med minnegudstjenester (for eksempel Scandinavian Star 1990, Kong Olavs død 1991, Sleipner-ulykken 1999, Åstaulykken 2000, Twin towers 11.9. 2001).⁶⁷

Dåpsvekkelsen på 1970-tallet som jeg har referert til, innebar tvert imot profilering av dåpen som sakrament og dermed noe annet enn en allmenn overgangsrite. Ordene om dåpsforpliktelsen var i GB 1992 utvidet med menighetens ansvar for de døpte: "sammen med denne menighet og hele vår kirke",⁶⁸ ord som riktignok videreføres i OD 2011.⁶⁹ 1970-tallet var preget av et kirkelig pågangsmot og ambisjoner om å restituere katekumenatet på kirkens premisser.⁷⁰ Dette er bakgrunnen for at fadderformaningen ble flyttet frem i handlingen og fungerte som en prinsipiell forutsetning for at man kunne gå videre til selve dåpen.⁷¹ Presten Asle Dingstad (f. 1946) var blant dem som engasjerte seg i arbeidet for en fornyelse av kirkens ansvar for de døpte.⁷² Det ble foreslått at menigheten skulle oppnevne faddere. OD 2011 er på dette området uttrykk for en annen tendens enn GB 1992, om enn moderert i forhold til stemmer i prosessen frem mot Forslag 2008 som argumenterte *"mot oppdragelseselementet, åpenbart for å verne om dåpens virkning og fullstendighet: En kan ikke bli mer kristen enn det en blir gjennom dåpen, dåpens virkning og betydning er ikke avhengig av noen kompletterende tiltak, heller ikke i form av oppdragelse"*.⁷³

Tjeneste og medmenneskelighet

Dåpens liv utfoldes i OD 2011 som det å være satt inn i den "verdensvide kirke" og være delaktig i "Jesu kall og oppdrag". Dette motivet kommer først og fremst til uttrykk i den avsluttende delen av ritualet, "dåpens liv". Disse innledende ordene utmyntes kohortativt: "La oss stå sammen i vitnesbyrd og tjeneste, inntil dagen kommer da alt det skapte skal bli forløst ved vår frelser, Jesus Kristus".⁷⁴ Dette er nytt i og med denne ordningen.

OD 2011 utvider fadderansvaret med det allmennmenneskelige "å vise omsorg for *henne*". GB 1992s "for at han kan bli værende hos Kristus når han vokser opp, liksom han ved dåpen blir forenet med ham" er endret til "så hun kan leve og vokse i den kristne tro".⁷⁵

Frigjøring "fra synd og død", forening med Kristus og innlemmelse i kirken

Det jeg har skrevet om en ny skapelsesteologisk tendens i utviklingen av dåpsliturgien skal, som antydnet, ikke skjule at frelsesteologiske motiver fortsatt klinger med. Spørsmålet blir hvilken forbindelse som etableres mellom frelsen og dåpen.

Dåpens innhold beskrives i ritualet negativt som frelse "fra synd og død": Gud "frelser oss fra synd og død";⁷⁶ "frir du oss fra syndens og dødens lov"; "renser du oss ... fra all synd" eller "frir oss fra mørkets makt".⁷⁷ At dåpen frigjør fra synd, fastholdes med andre ord.

Frelsen i dåpen omtales også positivt som at "vi forenes med Jesus Kristus til et nytt liv, og innlemmes i den kristne kirke".⁷⁸ Ordene i AB 1920: "likesom det ved daopen *er innpodet i ham*" (jfr. Rom 11,17.19.23f) var i GB 1992 endret til "liksom han ved dåpen *blir forenet med ham*". I bønningen etter at vannet helles i fonten, heter det her: "Vi takker deg fordi dåpens vann ved ditt ord er en nådens kilde, der du forener oss med deg ..."⁷⁹ *Forening med Kristus* er et sentralt begrep i GB 1992. Dette videreføres i OD 2011.

Motivene er i OD 2011 allmenne og setter ikke ord på hvordan frelsen er knyttet til dåpen og adskiller seg på den måten fra AB 1920 og GB 1992.⁸⁰ Det er i OD 2011 en tendens i retning av det generelle. Dåpens gave omtales i kategorier som ikke er dåpsspesifikke. Dette ser vi i de tre anførte samlingsbønnene for dåp i egen gudstjeneste:

A. i dåpen knytter dine rike løfter til våre liv.

B. du tar imot oss i dåpen... Led oss ved ditt ord, og gjør oss åpne for det du vil gi oss.

C. i dåpen har gitt oss et hjem i din kirke og satt oss et evig mål hos deg. Led oss på dine veier.⁸¹

Dåpssakramentets særskilte gjenstand, død og oppstandelse med Kristus i vann reflekteres her ikke. Begrepet "ta imot" synes å ha blitt en slags terminus technicus for hva som skjer i dåpen. På svensk område later KH 1942 til å være et tidlig

uttrykk for denne tendensen.⁸² Tendensen til det allmenne har vært sterk i svensk liturgiutvikling.⁸³ Dette i og for seg nøytrale begrepet "ta imot" har i tidligere liturgier vært anvendt som et ledsagende uttrykk for å knytte baptizanden til dåpshendelsen som ble omtalt i og for seg. Man har bedt Gud ta imot baptizanden. I OD 2011 er dette i større grad blitt et selvstendig uttrykk. Denne liturgien føyer seg inn i og forsterker en tradisjon hvor dåpens motivspekter blir smalere og mindre direkte.

Hovedtendenser

Vi har nå kartlagt hvilke motiver som finnes i OD 2011s tekster. For en bedømmelse av ritualet er det nødvendig å bli klar over hva som er utelatt. Når jeg i det følgende punktvis søker å få et begrep om liturgireformens tendens når det gjelder dåpens motiver, vil også det som ikke står bli observert. Jeg reflekterer også de moderne dåpsliturgiene i forhold til eldre.

1) Den negative bakgrunnen for dåpen har vært et sentralt element i dåpens innledning i tidligere liturgier. Syndflodsbønnen talte om "det som hannem aff Adam er metfødt, det er den Synd som Adam gjorde ..."⁸⁴ Den gamle anglikanske liturgien sa tydelig at barnet som er født ikke har del i frelsen.⁸⁵ I stedet for syndflodsbønnen trådte i 1773 hos oss biskop Balles sammenfatning som fanger opp noen av de samme temaene.⁸⁶ Dette er en lengre tale til de tilstedeværende med vekt på syndefallet og Guds vrede hvor det heter: "... hvorfor vi og alle ere af Naturen Vredens Børn, og os fattes Guds Ære". Her er også en grundig belæring om frelsesverket og rettferdigjørelsen.⁸⁷ Teksten er bevart i AB 1889,⁸⁸ men ble forkortet av Jensen i forslaget av 1912.⁸⁹

Hos Balle og i AB 1920 er det frelseshistoriske språket gjort teoretisk: "... for at de skal faa del i hans velsignelse, og, syndige menneskebarn som de er, under syndens og dødens lov, blive Guds barn av naade ...".⁹⁰ DELK derimot som ikke har syndflodsbønnen i sin fulle form, har i bønnen på dette stedet bevart henvisningen til Noahs ark.⁹¹

GB 1992 bevarer henvisningen til den negative bakgrunnen i bønnen ved vannet: "... du har sagt

at ingen kan komme inn i Guds rike uten å bli født på ny av vann og Ånd" (Joh 3,5).⁹² Dette momentet er sterkt fremme i BCP.⁹³ Også GB 1992 hadde ennå ordene om arvesynden og dåpens nødvendighet til frelse. Her heter det: "Med takk og tro bærer vi da barna våre til Herren i den hellige dåp. De er født med menneskeslektens synd og skyld, men i dåpen blir de Guds barn, født på nytt ved Den hellige ånd".⁹⁴ Ved dåp i egen gudstjeneste sier GB 1992: "og i dåpen frir oss ut av djevelens og mørkets makt".⁹⁵

I OD 2011 er talen om arvesynden tonet ned. Det sies at Gud i dåpen frelser oss fra "syndens og dødens lov" (og lignende uttrykk).⁹⁶ Forslag 2008 hadde uttrykket "mennesker under syndens og dødens vilkår".⁹⁷ Man kan si at dåpsritualet i nyere tid har gått lenger enn teologien forøvrig og deler av forkynnelsen i å avsvkke talen om syndefordervet. Situasjonen med barnedåp ligger bak denne utviklingen. Det har for mange vært anstøtelig at spedbarn er syndere som trenger frelse. En sentimentalisering av dåpsliturgien har funnet sted som først (i GB 1992) fikk som resultat svekkelsen av dåpens negative bakgrunn, og i nyeste tid (i OD 2011) førte til tale om trygghet og glede over den naturlige fødselen. De gamle ritualene tok den teologiske statusen på alvor og innså det kritiske i situasjonen at et barn er kommet til verden. Derfor var det første som ble sagt: "Far ut, du urene ånd!" Dåpen er teologisk bedømt ikke en bekreftelse av noe allerede eksisterende. Den er heller ingen takk for det skapte.⁹⁸ I syndflodsbønnen bad kirken tvert imot om at baptizanden "maatte skillis fra de vantro Menniskers Tal og blive bevaret i den hellige Christenheds Ark".⁹⁹ Det var derfor i gamle dager fremmede, fadre som bar barnet til dåpen.¹⁰⁰ Vi ser dette av fadderformaningen, som ikke var rettet til foreldrene, men til fadderne, for eksempel hos Bagger. Sistnevnte var der tiltalt i 2., førstnevnte omtalt i 3. person.¹⁰¹ Arvesyndslæren ble på den måten gitt sosiale konsekvenser.

2) Det som tross alt sies om frelsens negative bakgrunn i OD 2011 er uttalt generelt og i forsiktige ordelag, slik det kommer frem i bønnen ved døpe-

fonten, og ikke applisert på den enkelte baptizand. Nordkil taler om en "en tydelig tendens i retning av en kollektivisering av syndsbegrepet".¹⁰² Balle fastlo derimot i den innledende tiltalen ved ritualets åpning at

paa det altsaa, at dette Barn (disse Børn) som er undfanget (ere undfangne) i Synd og født i Misgjerning, maa see Guds Rige, hvilket vor Herre Jesus selv haver sagt, at ingen kan indkomme, uden han fødes paa nye af Vand og aand; saa ville vi og nu i den Herres Jesu Navn indlemme samme ved den hellige Daab i hans troende Kirke, til at faae Deel i hans Salighed ...¹⁰³

Frelsen fremstilles fra sin positive side i OD 2011, som forening "med deg i den seier du vant ved din død og oppstandelse", "forening med den korsfestede og oppstandne Jesus Kristus" og "lysets barn".¹⁰⁴ Jeg har ovenfor pekt på begrepet "forening" som sentralt i nyere dåpsliturgier. OD 2011 begrenser seg på den måten så å si til frelsens tilbudsside.

3) Det er i liturgiene fra begynnelsen av 1900-tallet til i dag en tendens til forskyvning fra objektiv til klassisk forsoningslære. Syndflodsbønnen taler om Guds "rettferdige vrede" over synden. KO 1571 sier at menneskene "som aff naturen wore wredenes barn" i dåpen blir "aff nådenne Gudz vthkorade barn och arffuingar til ewinnerligt lijff".¹⁰⁵ Vi har i pkt. 1 sett at Balle og AB 1889 har bevart dette trekket. I både AB 1920, GB 1992 og OD 2011 er imidlertid aksenten flyttet fra Guds vrede over på befrielse fra Djevelens makt (uttrykk som "under syndens og dødens lov"). I AB 1920 og GB 1992 var denne tendensen balansert av talen om arvesynden. Uten denne motvekten presenterer OD 2011 mennesket som offer for det onde mer enn som genuin bærer av det.

4) Rettferdiggjørelsen nevnes ikke i OD 2011, og heller ikke i AB 1920 eller GB 1992. Den er som antydning til stede hos Balle. Tradisjonelt synes befrielsesmotivet å ha en sterkere stilling enn rettferdiggjørelsesmotivet i dåpsliturgier. Dette skyldes nok dåpens funksjon å rykke mennesker

ut av hedendommen, tydeliggjort ved forsakelsen og eksorsismene. Seiers- og befriellesaspektet blir viktig ved overgangen fra gammel til ny tro.

At OD 2011 har mindre av "den negative bakgrunnen" for dåpen (pkt. 1), får ikke overskygge at rettferdiggjørelsen viser "det positive" ved frelsen. Klassisk forsoningslære har fokus på *seieren over* Djevelen og på fortiden, med andre ord på "den negative bakgrunnen". Rettferdiggjørelsen innebærer at de dømte også er *kledd i* Kristi rettferdighet, og dette til evig tid i og med at Gud har "satt oss med ham i himmelen" (Efes 2,6).

5) Omtalen av dåpens gave er i det nye ritualet forsiktigere enn før. Dåpens virkning er her i større grad enn tidligere gjenstand for ønske heller enn for konstatering. Den innledende bønnen takker tradisjonelt for dåpen og dens frelsende og helliggjørende virkning. "Konsakringen" av vannet anså man imidlertid gjort ved Jesu dåp i Jordan som hadde helliget alle vann. Bønnen gjaldt nåde, rett tro og evig liv for baptizanden.¹⁰⁶ Man ber i AB 1920 Gud "ta imot" baptizandene og gi dem "evig velsignelse i dette hellige badet", videre om en oppvekst i kirken, om gudsfrykt i hjemmet og om et gudfryktig liv og evig frelse ("inntil det kommer til deg i ditt himmelske rike").¹⁰⁷ I GB 1992 takkes Kristus for at vannet i døpefonten ved hans Ord er en "nådens kilde" hvor han forener med seg og gir del i seieren ved sin død og oppstandelse.¹⁰⁸ Imidlertid kommer i forlengelsen av dette en bønn om dåpens virkning: "Nå kommer vi på ditt ord og ber deg, Herre, la den nye fødsel skje ved din skapende Ånd".¹⁰⁹ Dette er enda sterkere i OD 2011. Her foreligger denne bønnen i tre alternative former. Liturgen ber Gud henholdsvis:

- Gi henne som døpes, nytt liv ved din hellige Ånd.
- I troen på ditt ord og løfte ber vi: La den nye fødsel skje ved din skapende ånd.
- Send din Ånd, så *hun* som døpes, reises opp fra dåpens vann til det nye livet ...¹¹⁰

Man fastslår i liturgiene hittil i stedet *etter* dåpen at gjenfødselen *har* funnet sted. Ifølge AB 1556 skal presten umiddelbart etter dåpen love Gud "som dig

nu haffuer igenfødt formedelst Vand oc den hellig
Aand oc haffuer forladt dig alle dine Synder”.¹¹¹

6) Et pneumatisk (åndsmessig) aspekt er opprettholdt i OD 2011 ved at det i bønnen med håndspåleggelse etter dåpen sies at baptizatus (den døpte) har fått Den hellige ånd. I de gamle liturgi-ene er det imidlertid ingen erklæring om dette. I AB 1920 heter det for eksempel: "Den almægtige Gud, vor Herre Jesu Kristi Fader, som har gjort dig til sit barn i den hellige daap og taget dig ind i sin troende menighed, han styrke dig med sin naade til det evige liv!"¹¹² Slik også i KH 1942.¹¹³ Historisk henger denne tausheten sammen med at åndsmeddelelsen i katolsk tid ble satt i forbindelse med salvingen med chrisma etter dåpen (jfr Apg 8,16f), slik man fortsatt ser det hos Olaus Petri og i den første utgaven av BCP fra 1549.¹¹⁴ Men i 1977 (GB 1992) ble dette endret, slik at åndsmeddelelsen i dåpen ble omtalt, og dette er altså viderført i OD 2011. NLMs liturgi forutsetter også åndsmeddelelsen selv om uttrykksmåten er mer indirekte ("ved Åndens gave kommet i samfunn med Kristus...").¹¹⁵

Erklæringen om at baptizatus har fått Den hellige ånd som kom inn i Dnks dåpsliturgi i 1977, stammer fra ritualet for stadfestelse i kirken av dåp for den som er hjemmedøpt. Der sier presten i AB 1556 at den hjemmedøpte ”er nu tilforn rettelige døbt i navn Faders, Søns oc hellig Aands oc haffuer allerede den hellige Aand met Syndernis forladelse”. Bakgrunnen er at gjendåp ses som hån mot Den hellige ånd. Derfor er det første som skjer i dåpshandlingen at det spørres om barnet er hjemmedøpt. Hvis så er tilfelle, sies i stadfestelsen at barnet allerede har Den hellige ånd og at man derfor ikke vil forhåne Ånden ved en dåp nr. 2.¹¹⁶ Konstateringen av åndsmeddelelsen (i stadfestelsesritualet) er videreført i liturgiene til og med AB 1920.¹¹⁷

7) Det eskatologiske håpet er svekket i OD 2011. I begge variantene av takkebønnen er det evige målet avstreift. A refererer til skapelsen i Guds bilde. Det takkes for barnet og bes om vern og ”kjærlighet og visdom” til dem hun har rundt seg. B er en takk for

”livets store under”, for dåpsbarna og ”for at du i dåpen gir oss et hjem i din kirke på jorden”.¹¹⁸

8) OD 2011 taler ikke om individuell eskatologisk frelse. I en tiltale mot slutten sier presten: ”La oss stå sammen i vitnesbyrd og tjeneste, inntil dagen kommer da alt det skapte skal *bli forløst* ved vår frelser, Jesus Kristus”.¹¹⁹ Her ser vi at det individuelle alvoret tas ut av den eskatologiske fullendelsen. OD 2011 forbigår adskillelsen i dommen.

9) Det skapelsesteologiske elementet i OD 2011 er nedtonet i forhold til Forslag 2008. I et av alternativene i innledningsdelen het det der: *"Evige Gud, du har skapt oss i ditt bilde og kalt oss ved navn. Takk for livet du gir. ... Bevar oss i din omsorg, og gi oss framtid og håp"*.¹²⁰ Så ensidig taler ikke OD 2011 selv om den takker for det naturlige livet.

10) Ut fra observasjoner gjort ovenfor (pkt. 1) kan vi fastslå at den liturgihistoriske utvikling hos oss på dåpens område innebærer en bevegelse fra en frelseshistorisk til en dogmatisk uttrykksmåte og i noen grad fra bønn til Gud til tiltale til menigheten når dåpshendelsen skal tydes. OD innebærer intet brudd med disse utviklingstrekkene.

Trolig har presentasjonen av dogmatiske utsagn, særlig om arvesynden og Guds vrede, i erklæringsform og tiltale til menigheten fremfor i bønneform (fra og med Balle) bidratt til motviljen mot disse motivene på 1900-tallet. Merk her også det jeg har nevnt i sluttnote 94 om oppstyking av lengre syntaktiske sammenhenger. Ved å skilles ut som egne hovedsetninger virker dogmatiske utsagn som fungerer som motiveringer (negativ bakgrunn) for dåpen (positiv hendelse), goldere og ute av sin egentlige sammenheng.

Kritikere taler om tendensiøse utelatelser og svekkelse av båndet mellom dåp og frelse.¹²¹ Også jeg har påvist dette. Er dog noe av den klassiske dåps-teologien helt borte?

Vi har sett at OD 2011 ikke taler om den negative ballast det enkelte barnet teologisk har med seg som født inn i verden. Derfor fortier OD 2011

– som tross alt peker på foreningen med Kristus, ja, med hans død og oppstandelse – at *baptizanden skal dø* eksistensielt. Frelsen aksentueres i Det nye testamente (NT) på flere måter (liv, nåde, fellesskap osv.), men uansett finner en død sted i frelsesprosessen i og med at i den falne verden åndelig liv skapes ved død.

Forsakelsen ivaretar et aspekt ved dødelsen. Anglikanerne har en oppdatert forsakelse ("the decision") som tydeliggjør endringen av livskurs.¹²² På samme måte har den påfølgende korsbetegnelsen en forklarende innledning: "Christ claims you for his own. Receive the sign of his cross".¹²³ Dette kan følges av en tilskyndelse til en fast tro.¹²⁴ Forsakelsen er imidlertid rettet utover som en avstandstagen fra Djevelen og er ikke eksplisitt et oppgjør med seg selv.

Døden i dåpen (jfr Rom 6,4) er imidlertid satt ord på i CW 2000: "dying to sin that we may live his risen life".¹²⁵ Syndflodsbønnen lot motivet komme til uttrykk, baptizanden skulle "druckne og undergaa alt det som hannem aff Adam er metfødt". I og med at den klassiske dåpsteologien var oppsummert i denne bønnen, skulle fjerningen av den med tiden bli skjebnesvanger. Imidlertid fastholdt Balle dødsmotiv: "men du begraves med ham ved Daaben til Døden, paa det at ligesom Christus er opreist fra de Døde, formedelst Faderens Herlighed, saa skal og du vandre i et nyt Levnet" (tiltalen før forsakelsen og troen).¹²⁶ Dette er avstreift i det nye dåpsritualets tekster. I AB 1920 og GB 1992 kom motivet svakt til uttrykk.

I dåpen avlegges det gamle mennesket (Kol 2,11f).¹²⁷ Dette gir sakramentets "tegn" (element), neddykking i vann, uttrykk for. Dåpen er "vannets sakrament" for å hente et begrep fra moderne katolsk liturgi ("the sacrament of water").¹²⁸ Nyere liturgier tenderer til å knytte an til vannene ved verdens skapelse og utelate syndfloden og gangen gjennom Rødehavet, med andre ord til å forskyve vannets symbolikk fra død til liv. Rødehavsmotivet er derimot bærende i Børre Knudsens (f. 1937) salme "Farao nådde oss like ved stranden".¹²⁹ CW 2000 har en bønn ("prayer over the water") som minner om syndflodsbønnen, men ikke nevner

syndfloden, derimot Rødehavet og Åndens sveven over vannene, videre Jesu dåp i Jordan. Det tales på den andre siden om at vi i "dåpens vann" er "begravet med Kristus i hans død" og der "får del i hans oppstandelse" ("*in it we are buried with Christ in his death. By it we share in his resurrection*"). Dette fører frem til en bønn om helligelse av vannet.¹³⁰ Missale 2008 knytter an til gammeltestamentlig vannsymbolikk, men til vannet som liv, ikke som død. NT tematiserer imidlertid dåpens vann som dødelig kraft, ikke livgivende (1Kor 10,1ff; 1Pet 3,20f). Vannets dødelige virkning ble brutalt anskuelig for vår tid i tsunamien i Asia i 2004. Av nevnte grunn trengs ingen konsekrasjon eller bønn for vannet i dåpsritualet. Skaperkraften ligger dessuten i Ordet som anvendes i forbindelse med vannet. Vannet i dåpen har i utgangspunktet ingen åndelig skaperkraft, men Gud bruker dette vannet.

Man kan oppsummerende si at det er den kristnes kors som er borte i OD 2011. Dette gjelder også AB 1920 og GB 1992. Disse liturgiene avstreifer det anstøtelige i at mennesket må gjennom en eksistensiell død dersom det skal leve evig med Gud.

III En vei videre

I dåpsritualet er det tradisjonelt større kontinuitet mellom middelalderen og den lutherske kirke enn i messens liturgi.¹³¹ Her var de teologiske motsetningene mindre. I TB 1523 beholdt Luther alle skikkene fra middelalderkirken, men i TB 1526 kun et utvalg.¹³²

Det har imidlertid gjennom tiden vært stor slitasje på den opprinnelige lutherske dåpsordningen. Både bønner, motiver og parabaptismale skikker har gått tapt i historiens løp.

Vi skal til slutt i denne artikkelen se fremover og på basis av det foregående reflektere kort over hvordan dåpsritualet kan fornyes. Jeg begrenser meg til dramaturgien (jfr. kap. I). Når det gjelder den enda mer påkrevde motivmessige fornyelsen (jfr. kap. II), nøyer jeg meg med å konstatere at syndflodsbønnens motivkrets med arvesynden, Guds vrede og døden med Kristus må inn igjen i dåpsliturgien ved siden av seiersaspektet som er opprettholdt. Rettferdiggjørelsen som sjelden har kommet mar-

kant til uttrykk, bør reflekteres uten at dåpsliturgien skal belære utover den umiddelbare motiveringen av handlingene.

Vesentlig og uvesentlig i dåpsliturgien

Det første spørsmålet vi må stille er hva forholdet er mellom kjerne og periferi i dåpsliturgien. Spørsmålet er enkelt å besvare. De parabaptismale skikkene er adiafora. På grunn av fronten mot reformert teologi med spiritualistisk eller symbolsk sakramentoppfattelse har det vært vanskelig for lutherdommen å holde seg med symboler og trekke adiafora inn i sakramentfeiringer. Og i en handling som Kristus har innstiftet er det et berettiget spørsmål om det skal være med noe som ikke er innstiftet av ham. Ledsagende riter, innstiftet av mennesker, kan likevel tenkes plass i liturgien for å tydeliggjøre hva som skjer i dåpen.

Til gyldig dåp er ikke mer enn døpeformelen og nedsenking eller overøsing av baptizanden med vann påkrevet. Det er altså nøddåpen som klargjør hva selve sakramentet består i,¹³³ med den svenske reformatoren Olaus Petris (1493-1552) ord, "som vthi ingo andro står, än j thes eghen Ord, Watnena och Andanom".¹³⁴ Vår egen liturgiske tradisjon har betegnet skikken som går utover dette som "prydelse" av dåpen (TB 1526 og Palladius).¹³⁵

De parabaptismale ritene er med Luthers ord "de ringeste stykker i dåpen".¹³⁶ De er uten egen kraft, og Djevelen frykter ikke for dem.¹³⁷ Vi kunne si at de er uten sakramental effekt selv om de for så vidt som de forkynner Evangeliet, henter styrke fra Ordets nådemiddel. Olaus Petri mener man kan beholde de parabaptismale ritene etter som de ikke er i strid med Skriften.¹³⁸ Det er etter mitt syn også mulig å gripe fatt i Bekjennelsens ord om at "sakramentene bør brukes slik at troen slutter seg til" (CA XIII). I liturgien, også i de parabaptismale ritene, uttrykker kirken troen på det som skjer i dåpen og egger til denne troen.

Eksorsismen

Et særskilt spørsmål blant de parabaptismale ritene reiser eksorsismen. Her er det tale om et fenomen som i NT er knyttet til åndsmakter som

har tatt makten over enkeltpersoner. Kristen teologi lærer ikke at enhver udøpt er "besatt". Luther beholdt eksorsismen i forkortet form.¹³⁹ Spørsmålet vakte uro allerede på 1500-tallet. I den anglikanske kirke forsvant eksorsismen allerede mellom første og annen utgave av BCP (1549 og 1551).¹⁴⁰ Tidens lutherske dogmatikere så den som et adiaforon, men kunne beholde den som uttrykk for troen på arvesynden.¹⁴¹ I våre dager aktualiseres eksorsismen av utbredelse av okkult praksis.

Hvis man ikke vil gjeninnføre eksorsismen, kan man vurdere på dens plass en bønn om befrielse fra det onde. KH 1986 har en slik bønn. Etter spørsmål om navnet ber presten: "O Gud, du som ensam ræddar frå alt o, *befria N. frå mørkets makt*, skriv hans namn i livets bok, och bevara honom i ditt ljus, nu och alltid." Deretter tegnes barnet med korsets tegn.¹⁴² Bønn om befrielse fra det onde er med i AB 1920 som et element i den innledende bønnen etter barneevangeliet ("bevar det fra det onde").¹⁴³ GB 1992 har dette motivet i en bønn i liturgien for dåp i egen gudstjeneste: "og bevar ham fra det onde inntil han kommer til deg i ditt himmelske rike".¹⁴⁴ KH 1942 har i bønnen etter Fadervår og før "Herren bevare din utgang og din inngang" følgende: "Herren Gud, den evige Förbarmaren, som allena förlossar frå alt ont, och som av nåd har kallat dig till delaktighet i ljuset, genom vår Herre Jesus Kristus, frälse dig från mörkets välde och behålle dig i sin sanning och fruktan, nu och till evig tid", eventuelt det kortere: "Herren bevare dig från allt ont, han bevare din själ".¹⁴⁵ Etter oppfordringen om fasthet i troen i den nye engelske liturgien følger en bønn av liturgen om befrielse fra mørkets makt: "May almighty God deliver you from the powers of darkness, restore in you the image of his glory, and lead you in the light and obedience of Christ".¹⁴⁶ Dagens romersk-katolske teologi har også "eksorsisme" ("prayer of exorcism") i form av en bønn om befrielse fra det onde og fra synd, med andre ord også i avpersonalisert mening.¹⁴⁷

Tydeliggjøring av handlingsaspektet

Først skal vi nevne de parabaptismale handlingene som ennå er bevart i Dnk, korsbetegnelsen,

dåpskjolen (ikke bevart som handling, men som gjenstand) og håndspåleggelsen.¹⁴⁸

Korsbetegnelsen bør flyttes til ritualets begynnelse som mottagelsen av baptizanden. De ledsagende ordene, "for at du skal tilhøre den korsfestede og oppstandne Jesus Kristus og tro på ham" kan man tenke seg gjort mer spesifikke. Korsbetegnelsen er for eksempel i anglikansk liturgisk tradisjon knyttet til vitnesbyrdet den dømte skal bære for Kristus.¹⁴⁹

Påkledning av den hvite *dåpskjolen* umiddelbart etter dåpen er sterkt anbefalingsverdig ettersom dette er en symbolikk som tematiseres i NT (Gal 3,27). Church of England har hvis neofyten (den nyfødte, d.v.s. nydømte) ikles dåpskjole, en salme under dette og så følgende ord av liturgen: "You have been clothed with Christ. As many as are baptized into Christ have put on Christ".¹⁵⁰ I og med at frelsen innebærer at vi "overklædes" (2Kor 5,2-4 NO 1930) med Kristi rettferdighet, er påkledning av dåpskjolen en særlig from og gavnlig rite.

Håndspåleggelsen etter dåpen ved velsignelsesønsket må bevares. Her er den nydømte gjenstand for den første velsignelsen fra kirkens side, direkte applisert på ham.

I pkt. 10 i Hovedtendenser i kap. II pekte jeg på at erklæringsform istedenfor *bønneform* kan ha fått de dogmatiske utsagnene, særlig om arvesynden til å virke bombastiske. Man bør i størst mulig grad gå tilbake til bønneform, noe som dessuten vil styrke ritualets karakter av handling.

Festen og katekumenatet begynner i kirken

Når det gjelder parabaptismale ritene som er gått tapt i Dnk, kan man tenke langs to spor, hvordan bevegelse og rommet generelt kan tydeliggjøres, og om tapte riter skal hentes inn.

Bevegelsen i rommet kan ta utgangspunkt i dåpsfamiliens ankomst til gudstjenesten. I dag tas baptizanden og familien gjerne imot i dåpsakristiet eller et annet tilstøtende rom. Ved å forrette dåpen først i eller umiddelbart før gudstjenesten kan presten og medhjelperne ta dåpsfølget imot på kirketrappen i sommerhalvåret, og om vinteren eller når været for øvrig ikke tillater det, i våpenhuset, eventuelt rett innenfor døren i skipet. Her kan de innledende

ritene foregå (korsbetegnelse osv.). Dette blir da også "velkomsten" til familien. Man beveger seg derfra til døpefonten hvor selve dåpen skjer. De avsluttende riter vil finne sted i kordøren.

Salving med olje er en handling som i NT anbefales og har på denne måten en særlig legitimitet i kirken. Riktignok gjelder oppfordringen til salving ikke dåp, men sykdom (Jak 5,14). Også Jesus lot seg salve, men uten at han skulle helbredes (Matt 26,7par). Salvingen var tydelig i første utgave av BCP (1549).¹⁵¹ Missale 2008 som generelt gjør mer ut av handlingsmomentene i dåpen enn norske liturgier, anfører salving som mulighet. En mellomløsning er med denne liturgien å bruke begrepet "salve" ("smörja") i bønnen etter dåpen om åndsmeddelelse, men uten å salve, altså benytte ordet i figurlig mening.¹⁵²

I den katolske liturgien i England tolkes *berøringen av munn og ører* som beredskap til å høre Ordet og selv proklamere det.¹⁵³ Her anskueliggjøres viktige sider ved det å være kristen.

Enkelte parabaptismale riter kan ses som en gest fra kirkens overfor neofyttene. Idag formidles gjerne dåpsattest og bruksgjenstander som lys og brosjyrer på slutten av seremonien. De dømte kan ønskes velkommen i kirken ved å overrekkes gudsrikets gaver, *melk* og *honning* som i gammel tid hørte med til dåpens liturgi (2Mos 33,3 o. fl. st, jfr 1Pet 2,2f). Dåpen er sakramentalt en engangshandling, men initierer et nytt liv. Det er mulig å la dette nye livet symbolsk presenteres under dåpsgudstjenesten hvor det starter, selv om slike symboler og gjenstander ikke er del av sakramentet. Noe av det kan forrettes senere i gudstjenesten og ikke kloss inn på dåpen. Slik vil sakramentets integritet bevares.

CW 2000 har som fadderformaning en omfattende liturgisk akt ("commission") med både ord til menigheten, foreldrene og fadderne og til baptizatus dersom denne kan svare for seg selv. Her er også bønn for dem som har ansvar for barnet og for baptizatus. Hvis baptizatus kan svare for seg selv, lover han på prestens spørsmål å vedbli i troen på apostlenes lære osv. (Apg 2,42) og kjempe mot det onde. Den dømte ønskes så velkommen i Guds kirke

og hilses med fred.¹⁵⁴ Dåpslys overrekkes under utsendelsen, etter eventuell nattverd.¹⁵⁵

Et argument mot salving, berøring av munn og ører og meddelelse av melk og honning er at det kun bør brukes parabaptismale riter og symboler som er klart påpekende i forhold til dåpens vesen: Herrens død og oppstandelse. Melk og honning er mangetydig. De hører ikke til syndefallet og har prinsipielt intet med dåpen å gjøre. Vi bør være restriktive med hva vi vil innføre selv om det ikke er feil å ha slike skikker. Korsbetegnelsen og påkledning av dåpskjolen står imidlertid på et annet nivå som konkret og utvetydig anskueliggjøring av frelsesverket, og for dåpskjolens vedkommende, av at den døpte er kledd i Kristi rettferd.

Parabaptismale riter avlaster ordrikdommen moderne liturgier henfaller til. Liturgien bør uansett ikke være så mettet, hverken på ord eller riter, at meningen forsvinner.

Flere takkeanledninger

Den tilbørlige takken til Gud for skapningen og for livet i denne verden har prinsipielt ikke noe med dåpen å gjøre. Dåpen er snarere initiasjonen til dødsfellesskapet med Kristus og oppstandelsen med ham. Alskens gode anliggender som det er verd å takke for skal derfor ikke føres inn i dåpsritualet. For å minske presset på dåpen i retning av en universalrite, kan man restituere rituelle takkeanledninger uavhengig av dåpen og katekumenatet.

Takken for den gjennomførte fødselen var et element som tidligere i noen grad ble ivaretatt av riten "mødres kirkegang" eller "innledelse av kirkegangskoner". Riten overlevde ikke forrige liturgireform og hadde i praksis vært ute av bruk lenge.¹⁵⁶ Den anglikanske kirke har et rituale for "thanksgiving for the birth of a child".¹⁵⁷ Dette har åpenbart erstattet mødres kirkegang ("churching") som ikke finnes i den anglikanske kirkes nye liturgier. Det vil være mulig for kirken å tilby denne og ytterligere liturgiske takkeanledninger.

IV Konklusjon

OD 2011 er mindre radikalt enn Forslag 2008. Hovedforskjellen er at skapelsesaspektet er ned-

tonet. Denne retretten bedømmer jeg positivt. Likefullt innebærer OD 2011 en aksentforkyvnig i forhold til de foregående liturgiene. Takk for det naturlige livet har kommet inn. Tjeneste og medmenneskelighet er et annet motiv som preger denne liturgien.

Forskyvningen er en videreutvikling av prosesser som var merkbare i 1920 og 1977. Guds vrede, rettferdiggjørelsen og den kristnes kors er på 1900-tallet tatt ut av den norske dåpsliturgien. Frelsesteologi er imidlertid fortsatt en del av OD 2011. Annerledes enn i AB 1920 og GB 1992 kommer imidlertid baptizandens fortapte stilling på grunn av arvesynden i OD 2011 ikke til uttrykk. Ord om at dåpen er nødvendig til frelse er unngått selv om frelsesbegrepet fortsatt brukes: "etter sitt ord og løfte *tar Gud oss imot i dåpen* og frelser oss fra synd og død", altså uten at dåpen sies å være eksklusiv i så måte. Vi har også sett at den objektive forsoningslære i dåpsritualet har måttet tre tilbake for den klassiske. Overhodet kan man si at korset er borte i de norske dåpsliturgiene på 1900-tallet: At sakramentet innebærer at de som døpes dør, er ikke kommunisert.

Et annet funn i min studie er at dåpsliturgiene fra 1773 til i dag i stor grad uttrykker seg i tiltale til menigheten fremfor i bønn til Gud. Dette har nok gjort enkelte av de dogmatiske utsagnene, særlig om arvesynden, kunne virke bombastiske, og dermed bidratt til motstanden mot disse uttalelsene i liturgien.

Et fortjenstfullt trekk ved OD 2011 er vilje til dramaturgisk opprydding: flyttingen av fadderformaning er nødvendig. Dramaturgisk har OD 2011 likevel gått forsiktig til verks. I tillegg til rehabilitering av de tapte motivene bør forholdet mellom ord og handling i ritualet gjennomarbeides på nytt, herunder de parabaptismale ritene.

I en dåpsliturgi vil det være en spenning mellom det frelsesnødvendige minimum og den bredere rituelle ornamentikk rundt dette minstemålet. Man kan bruke symboler så lenge man holder fast ved at sakramentet ikke består i annet enn vann og døpeformelen. Det er nøddåpen som klargjør hva som strengt tatt er liturgisk nødvendig. I denne er handlingsaspektet svært fremtredende: Dåpen er

”vannbadet i ordet” (Efes 5,26) og består i å dypes i vann ledsaget av Kristi Ord: ”Jeg døper deg til Faderens og Sønnens og Den hellige ånds navn.”

Ole Fredrik Kullerud er kirkehistoriker.

Noter

- 1 *Ordning for dåp* (2011), Stavanger: Eide Forlag (OD 2011): 5 (pkt. I Mottakelse til dåp). Min kursivering.
- 2 Dåp i hovedgudstjenesten, *Gudstjeneste for Den norske kirke* (2011), Stavanger: Eide Forlag: 3.1-3.12, og <http://www.kirken.no/?event=doLink&famID=178213> [30.08.12]; Alminnelige bestemmelser for dåp: 5.17-5.19.
- 3 Arnt-Håkon Nordkil (2011), *Endringer i liturgi – endringer i teologi? En studie av endringene Den norske kirkes dåpsliturgi fra 1920 til 2008*, masteroppgave ved Universitetet i Tromsø (<http://munin.uit.no/bitstream/handle/10037/3401/thesis.pdf?sequence=2> [20.07.12]).
- 4 Det er også en ordning for dåp i egen gudstjeneste, OD 2011: 3.13-3.29. Selve dåpshandlingen følger her samme struktur og tekster, men gudstjenesten er også utstyrt med samlingsbønner, flere skriflesninger og forbønn og sendelse. Av skriflesninger kan det velges blant flere som gjengis i sin helhet: Joh 3,1-5; Tit 3,4-7; Rom 6,3-5; Gal 3,26-28 og Rom 8,35,38-39. Det henvises også til ni andre tekster.
- 5 *Alterbok for Den norske kirke* (1966), 5. oppl. Oslo: Andaktsbokselskapet (AB 1920): 89-96 (Barnedaap i kirken); *Gudstjenestebok for Den norske kirke, del I Gudstjenester* (1992), Oslo: Verbum (GB 1992 I): 128-134 (Barnedåp i høymesse eller i andre gudstjenester), *del II Kirkelige handlinger* (1992), Oslo: Verbum (GB 1992 II): 11-69, GB 1992 er å forstå som gudstjenesteordningen som ble tatt i bruk i 1977 og utviklet frem til den endelige utgaven kom i 1992 (kongelige resolusjoner 1977-1990 og vedtak i Kirkemøtet 1986-1991).
- 6 For en kortfattet oversikt over dåpsliturgiens historie, se *Religion in Geschichte und Gegenwart* (RGG), Bd. 4, 4. utg., Tübingen: Mohr Siebeck: 80-86 (Reinhard Meßner, ”Taufe. VI. Liturgiegeschichte”).
- 7 Se Karl Ferdinand Müller og Walter Blankenburg, utg. (1970), *Leiturgia: Handbuch des evangelischen Gottesdienstes*, Bd. V: Der Taufgottesdienst, Kassel: Johannes Stauda-Verlag: 355-360 (Bruno Jordahn); *Bekennisschriften der evangelisch-lutherischen Kirche* (1992), 11. utg. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht (BSELK): 535-541, selve ritualer: 538-541.
- 8 *Kirkeordinansen av 1537: Reformasjonens kirkelov*, oversatt av Terje Ellingsen (1990), Oslo: Verbum: 55-57.
- 9 *Danmarks og Norgis Kirke-Ritual 1685-1985* (1985), Sabro: Udvalget for Konvent for Kirke og Teologi, II. Capitel Om Daaben: 27-39 (barnedåp: 27-31).
- 10 Lis Jacobsen (1918), *Peder Palladius, Den ældste danske Alterbog 1556*, København: Gyldendal Boghandel: 180-185 (En liden bog om Døbelse faar alle Sogneprester), selve ritualer: 183-185; Hans Bagger, *Forordnet Alterbog udi Danmark og Norge*, 1688: 323-334 (Daabens Sacramente).
- 11 Jeg har når det gjelder Balles dåpsrituale hatt tilgang til *Udtog af den forordnede Alter-Bog til Brug ved alle Ministerial-Foretninger* (1840), Christiania: Guldberg og Dzwonkowski: 3-14 (dåpen).
- 12 *Alterbog for den norske Kirke* (1889), Kristiania: F. Beyers Forlag (AB 1889): 61-85 (dåp og stadfæstelse).
- 13 *Dåpsliturgi og børingsdokument: Saksutredning. Forslag til dåpsliturgi for Den norske kirke* (2008), Bergen: Eide Forlag (Forslag 2008).
- 14 *Utkast til en norsk Kirkeordinans, efter Kong Christian IVs Befaling forfattet av Norges Superintendenten i Aaret 1604*, Oluf Kolsrud, utg. (1917), Den Norske Kirkes Mindeskrift ved Reformationens 400-Aars Jubileum 1917, Christiania: Jacob Dybwad: 71-74 (Om Ceremonier.
- VIII. Huorledis Børn skulle døbes); *En Kirke Ordinans huor effter alle baade Geistlige oc Verdslige udi Norgis Rige skulle sig rette og forholde*, København: Henrich Waldkirch: 17r-19v (dåpen), også utgitt i faksimile 1985 som *Kirkeordinansen av 1607 og Forordning om ekteskapsaker gitt 1582*, Oslo: Den retshistoriske kommisjon (Norsk historisk kjeldeskrift-institutt).
- 15 *The first and second prayer books of Edward VI* (1949), London: De & Sons (1910) (Everyman's Library 448), den første utgaven (1549): 236-242 (Of the administracion of publyke baptism to be used in the church).
- 16 *The Book of Common Prayer 1662 Version* (1999), London: Campbell (Everyman's Library), BCP 1662 (1999), The ministration of publick baptism of infants to be used in the church: 163-170 (barnedåp).
- 17 *The Alternative Service Book 1980*, Cambridge: CUP, Colchester: Cloves, London: SPCK: 223-281 (dåp).
- 18 *Common Worship: Services and prayers for the Church of England* (2000), London: Church House Publishing: 344-373 (dåp).
- 19 Sven Kjällström, utg. (1971), *Den svenska kyrkoordningen 1571 jämte studier kring tillkomst, innehåll och användning*, Lund: Håkan Ohlssons Förlag: 47-52 (om Döpselen) og 52-57 (Ordning medh Döpselen).
- 20 *Den svenska kyrkohandboken*, stadfäst av Konungen år 1942 (utg. 1963), Stockholm: Svenska Kyrkans Diakonistyrelses Bokförlag, Uppsala (KH 1942): 195-201 (barnedop).
- 21 *Den svenska kyrkohandboken, del I: Den allmänna gudstjänsten och De kyrkliga handlingarna. Antagen för Svenska kyrkan av 1986 års kyrkomöte* (utg. 1987), Stockholm: Verbum (KH 1986): 163-187 (dåp), særlig: 167-176 (Dopgudstjänst I: Dop av barn) og 185-187 (Dop i krissituation).
- 22 aKF ved Henrik Glamsjö, Mikael Isacson og Mikael Löwegren, *Missale: Mässa enligt 1986 års kyrkohandbok med böner och texter utifrån 2002 års evangeliebok. Gudstjänstordningar, böner och texter för kyrkoåret. Kyrkliga handlingar*, Skellefteå: Artos & Norma bokförlag 2008: 471-478 (Dop i samband med mässa).
- 23 *The new Baptism book: The rite of Baptism during mass* (2012), Chawton, Hampshire: Redemptorist Publications: 11 (1975).
- 24 AB 1920 målbar ifølge Nordkil ”en mer optimistisk antropologi” enn tidligere ordninger, Nordkil 2011: 15.
- 25 Tre delingen av dåpsliturgien er ny, ibid: 21.
- 26 Ibid: 18.
- 27 NLMs dåpsliturgi har også et mottagelseelement. Dette er orientert mot vennesamfunnets forpliktelse overfor dåpsfamilien, *Ordninger: Dåp, nattverd, salving og forbønn for syke*, Hovedstyret i Norsk luthersk misjonssamband 2004, Dåp i forsamlingen, pkt. 7.3, http://www.nlm.no/coe/download/5134/45636/file/ordninger_dap_nattverd_salvingog-bonn.pdf [15.01.12].
- 28 Nordkil 2011: 18; 21.
- 29 Jacobsen 1918: 183. Syndflods bønnen er gjengitt i Helge Fæhn (1994), *Gudstjenestelivet i Den norske kirke fra reformasjonen til våre dager*, Oslo: Universitetsforlaget: 463 og i Luthers Lille katekisme, utg. av DELK, Larvik: Anderssens Trykkeri (Hjemmedåp). Til syndflods bøn- nen, se Müller og Blankenburg 1970: 380-383 (Jordahn) og Lars Flato (1982), *Den store liturgirevisjonen i vår kirke 1886-1926: En kirkehistorisk undersøkelse*, Oslo: Land og kirke forlag/Gyldendal Norsk forlag: 60.
- 30 Jacobsen 1918: 184.
- 31 Udtog 1840: 7. Begrepet ”baptizanden” er brukt om voksne som skal døpes i AB 1889: 74-81.
- 32 Lesning av dåpsbefalingen kom inn med AB som første element i handlingen, umiddelbart før barneevangeliet (”Kjære kristne! Lad os høre vor Herre Jesu Kristi befaling om den hellige daap”), AB 1920: 89.
- 33 Ny dåpsliturgi ved forordning 7. mai 1783, Flato 1982: 243.
- 34 Ordlyden i TB 1526 er: ”Nimm das Zeichen des heiligen Kreuzs beide an der Stirn und an der Brust!”, BSELK: 538.
- 35 Ibid: 540.

- 36 Fæhn 1994: 110. I Sverige er den gamle skikken bevart i liturgien av 1614, men ifølge den av 1693 var hele handlingen lagt til døpefonten, Carl Henrik Martling (1992), *Svensk liturghistoria*, Stockholm: Verbum: 282. Martling behandler dåpsgudstjenesten i ibid: 276-296.
- 37 Jacobsen 1918: 184.
- 38 Ibid: 185.
- 39 "Gud bevare din utgang og din inngang fra nå og til evig tid", GB 1992 I: 132. I Sverige har man allerede i 1942 den nye rekkefølgen ("din utgang og din inngang"), KH 1942:198.
- 40 AB 1920: 92.
- 41 Utdtog 1840: 11; jfr. KR 1685, utg.: 30.
- 42 AB 1889: 64.
- 43 BSELK: 540.
- 44 Fæhn 1994: 372.
- 45 Ibid: 371.
- 46 Martling 1992: 284.
- 47 NBB: 13-15. Her har man i den gjeldende anglikanske liturgien en løsning som knytter an til faddernes reelle forhold til den kristne tro: "If your faith makes you ready to accept this responsibility, renew now the vows of your own baptism", ibid: 14; CW 2000: 356.
- 48 Ordlyden i TB 1526 er: "Und ich taufe Dich im Namen des Vaters und des Sohnes und des heiligen Geistes", BSELK: 540.
- 49 Nordkil 2011: 19. "Jeg doper deg ..." ble følgelig endret til "... doper jeg deg" (inversjon på grunn av syntaksen i bisetning). Dåpshandlingen i NLMs ordning er som i GB 1992, med håndspåleggelse og den aronittiske velsignelsen, NLM (2004), Ordninger, pkt. 7.3.
- 50 Forslag 2008: 18; jfr. Nordkil 2011: 19.
- 51 Dåpslyset var tatt inn i den svenske liturgien i 1986, Martling 1992: 295.
- 52 Utnem var rektor ved Menighetsfakultetets praktisk-teologiske seminar 1970-73 og fra 1973 til 1983 biskop i Kristiansand (Agder bispedømme). 1970-tallets pastoralteologiske fornyelse i Dnk er ikke omtalt i litteraturen. For en generell tidshistorisk bakgrunn, se Bernt T. Oftestad, Tarald Rasmussen og Jan Schumacher, *Norsk kirkehistorie* (1991), 1. utg. Oslo: Universitetsforlaget: 284-288 (Oftestad). Et eksempel på et større pastoralteologisk arbeid med dåpen på svensk mark er Lars Ekblad (1992), *... och hindra dem inte: Barndöpet ur pastoralt perspektiv*, Stockholm: Verbum.
- 53 Fæhn 1994: 373.
- 54 DELK har i stor grad bevart den klassisk lutherske struktur. Luthers Lille katekisme i DELKs utgave har i et tillegg ordning for hjemmedåp. Her (i ikke akutt-formen) begynner ritualer etter spørsmål om navn med den lille eksorsismen med tradisjonell ordlyd. Den store (etter syndflodsønnen) er utelatt.
- 55 Fæhn 1994: 371; Nordkil 2011: 16. I Sverige kom dåpsbefalingen inn i ritualer i 1693 sammen med Joh 3,5. I middelalderen var den en del av velsignelsen av dåpsvannet, Martling 1992: 282f. Mellom barneevangeliet og dåpsbefalingen var det en bønn fra middelalderen om "att fly synden och tjäna dig i helighet och rättfärdighet" som ble tatt ut i 1811. Dette gjorde at de to nevnte lesningene kom i direkte tilslutningen til hverandre, ibid: 286.
- 56 I NLMs dåpsliturgi er det flere skriftlesninger om frelsen, barneevangeliet og dåpsbefalingen leses for forsakelsen og troen. Så følger en bønn for barnet hvor man ber om at Gud "vil ta hånd om ... Bevar dette barnet i en sann tro til det evige liv. Lær det å frykte og elske deg. Led det gjennom livet ved din Ånd, bevar det fra det onde og la det vokse opp som barn i din familie på jord", NLM (2004), Ordninger, pkt. 7.3. IMF går enda lenger og har et flertall nytestamentlige lesninger i tillegg til barneevangeliet og dåpsbefalingen, Håndbok for bedehuset, IMF 26. august 2003, 7.3, pkt. 3. Etter dåpen leses 1Pet 1,3 og Fil 1,6, ibid, pkt. 6.
- 57 Her sitert etter AB 1889: 63.
- 58 Joh 3,16, Mark 10,13-16, evt. Tit 3,4-7 eller Joh 3,1-5 ved dåp av større barn eller voksne.
- 59 Ordningen for voksendåp forble også ordningen for barnedåp. Det skjedde ingen liturgisk endring da proselytt dåp ikke lenger var det normale, Flatø 1982: 61.
- 60 Nordkil 2011: 25.
- 61 Forslag 2008: 5; jfr. også ibid: 6f.
- 62 OD 2011: 5.
- 63 Ibid: 7.
- 64 "Fylt av glede over livets under, med et nyfødt barn i våre hender, kommer vi til deg som gav oss livet" (første strofe), NoS 618.
- 65 OD 2011: 7.
- 66 Til dåpsprosenten, se statistikk i *Årbok for Den norske kirke* 2010, Oslo: Kirkerådet: 95 og 98.
- 67 Se for eksempel Arnold van Gennep, *Les rites de passage: Étude systématique des rites*, Paris. Picard 1981 (1909, revidert 1969), norsk oversettelse (1999): *Rites de passage. Overgangsriter*, Oslo: Pax Forlag; Ragni Hege Kitterød (1985), *Konfirmasjonen – en rite for folket? Belysning av konfirmasjonen i Den norske kirke ved hjelp av sosiologisk teori og en surveyundersøkelse foretatt i tre menigheter i hovedstadsområdet*, magistergradsavhandling ISO; Lena Eile (1990), *Jando: The rite of circumcision and initiation in East African Islam*, Lund: Plus ultra (Lund studies in African and Asian religions v. 5); Robbie E. Davis-Floyd (1992), *Birth as an American rite of passage*, Berkely etc.: University of California Press; *Text og rite: Vigsel og gravferd som teologisk utfordring* (1993), Oslo: Det teologiske fakultet og Det praktisk-teologiske seminar (etterutdanningskurs 17.-8. aug. 1992); Roger Grainger (1988), *The message of the rite: The significance of Christian rites of passage*, Cambridge: Lutterworth Press; Owe Wikström, red. (1994), *Rit, symbol och verklighet: Sex studier om ritens funktion*, Uppsala: Svenska kyrkans forskningsråd (Tro & tanke 1994:6); Lars Johan Danbolt (LJD), *De sorgende og begravelseriten: En religionspsykologisk studie*, Uppsala: UU 1998 (Acta Universitatis Upsaliensis Psychologia et Sociologia Religionum 14); LJD, *Den underlige uka: De sorgende og begravelseriten*, Oslo: Verbum 2002; LJD og Hans Stifoss-Hansen (2007), *Gråte min sang: Minnegudstjenester etter store ulykker og katastrofer*, Kristiansand: Høyskoleforlaget; Elizabeth Wyner Mark, utg. (2003), *The covenant of circumcision: New perspectives on an ancient Jewish rite*, Lebanon, NH: Brandeis University Press; John Josiah Materu (2007), *Christian Baptism in the context of the Chagga initiation rite*, masteravhandling MF.
- 68 GB 1992 I: 130.
- 69 Ordlyden er noe endret ("sammen med vår menighet og hele kirken"), OD 2011: 28.
- 70 1970-tallets pastoralteologiske fornyelse i Dnk innebar blant annet "dåpsamtaler" mellom foreldre/faddere og presten på sistnevntes kontor eller i familiens hjem. Tidligere tider forutsatte ikke en så lang planlegging av dåpen fra kirkens side; ifølge KR skulle "de, som ville have deris Børn døbt, ... Dagen tilforn give Præsten det tilkiende, og lade baade sit eget, saa vel som Barnets og Faddernis Navne indføre udi Kirke-Bogen", KR 1685: 27. BCP har imidlertid hatt en regel med en "tidsfrist" ("Due notice, normally of at least a week, shall be given before a Child is brought to the church to be baptised"), BCP 1662: 163. AB 1920 har det mer ubestemte uttrykket: "presten skal i forveien faa nøiaktig optegnet de barn som er hjemmedøpt og de barn som skal døpes", AB 1920: 89 (merkn. først). I GB 1992 heter det at dåpen "meldes i god tid" og at presten eller en på hans vegne for dåpen skal ha samtale med foreldrene om dåpen og liturgien hvor det ikke på grunn av geografi eller andre forhold er umulig", GB 1992 I: 13. GB 1992 gjør klart at kirken forventer kristen oppdragelse og deltagelse i kirkens dåp- og konfirmantundervisning og skolens kristendomsopplæring av den som blir døpt, GB 1992 I: 13 (Alm. best. pkt. 1). Limadokumenter hadde understreket det forpliktende aspektet ved dåpen, *Dåp, nattverd, embete* (1983), Kommisjonen for tro og kirkeordnings dokument nr. 111, Genève: Kirkenes Verdensråd 1982, no. utg. Oslo: Verbum: 24 (komm. til pkt. 21, A.-B.).
- 71 "Dere som i dag bringer dette barnet til Kristus, skal være vitner om at han er døpt til Faderens og Sønnens og Den Hellige Ånds navn.

Sammen med denne menighet og hele vår kirke får dere del i et hellig ansvar: å be for barnet, lære ham selv å be, og hjelpe ham til å bruke Guds Ord og Herrens natverd, for at han kan bli hos Kristus når han vokser opp, likesom han ved dåpen blir forenet med ham", GB 1992 I: 130.

72 Se for eksempel Asle Dingstad (1978), *Kirkens dåpspraksis: handlingsprogram for fornyelse av den Norske kirkes dåpspraksis*, Oslo: Arken Forlag (Arkenserien 5).

73 Forslag 2008: 10.

74 OD 2011: 12 (min kursivering og understrekning).

75 AB 1920: 84; GB 1992 I: 130; OD 2011: 12f.

76 OD 2011: 5.

77 Ibid: 10.

78 Ibid: 5.

79 GB 1992 I: 132.

80 AB 1920 taler om at Gud i dåpen har lovt å være vår Far, frelse oss fra synd ved Sønnen og gjenfode og hellige ved Ånden, AB 1920: 90f. Kollekten ved dåp etter gudstjenesten i GB 1992 og AB 1920 etablerer forbindelsen mellom dåp og frelse ("La oss takke og be. Herre Gud, himmelske Far, du har lovet at du vil være vår Gud og våre barns Gud og vise din miskunn mot slekt etter slekt. Vi takker deg fordi du tar imot oss i den hellige dåp mens vi ennå er barn, og der gir oss syndenes forlatelse, liv og salighet. Vi ber deg, hjelp oss å stride den gode strid, fullende løpet og bevare troen, og før oss fram til det evige liv, ved din Sønn, Jesus Kristus, vår Herre"), GB 1992 I: 134; AB 1920: 95f.

81 OD 2011: 16.

82 "Så vilja vi nu, efter Herrens ord, i kristlig kärlek bära fram detta (dessa) barn till vår Frälsare, Jesus Kristus, bedjande av alt hjärta att han ville mottaga det (dem) och giva det (dem) sin nåd och välsignelse", KH 1942: 197.

83 Det som sies spesifikt om dåpen innledningsvis i KH 1986 er følgende: "Genom dopet föder han oss till ett nytt liv, för oss in i sin kyrka och ett liv i förening med honom. Detta gör han nu med *de* barn, som skall döpas", KH 1986: 167. Den påföljande bönens setter barnets fremtid inn i en allmennmenneskelig ramme. "Gud, vi tackar dig för *våra* barn. Tack för gåvan du har gett och förtroendet du har visat oss. Ge oss ömhet, fasthet och lugn. Hjälp oss att ge din kärlek vidare till *de* barn som vi har fått ansvar för. I Jesu namn", *ibid*, eller: "Gud, vi tackar dig för *dessa* barn. Välsigna dem som bär ansvar för barnen (föräldrar, faddrar och vänner). Fyll dem med din kärlek, så att de kan ge ömhet och trygghet. Hjälp oss att leva så med varandra att vi tillsammans får glädjas över dopets gåva", *ibid*: 168. Det første alternativet kan eventuelt bes av en av foreldrene. Det andre bes av presten eller en medhjelper. Den avsluttende bönens (to alternativer) tenderer også mot det allmenne, og selv om den finnes en referanse til dåpen og til det evige livet, er det ikke noe om den spesifikke utfoldelsen av dåpslivet. Det videre livet ses kun i kategorier av generell trygghet og glede, "Barmhärtige Gud och Fader, barnen är vår framtid, vår oro, vår glädje. Därför ber vi till dig för *dessa* barn (NN). Låt *dem* få växa upp i trygghet, frihet och gemenskap med andra. Ge *dem* den inre styrka som bär också i livets svåra stunder. Låt glädjen över vad du har gett oss i vårt dop präglä hela livet, så att vi alla växer till och mognar i vår tro och en gång får dela den himmelska glädjen hos dig", *ibid*: 174f, eller: "Gud, skapare av himmel och jord, du ger liv och Ande. Vi ber dig för *dessa* barn (NN) som du har tagit emot i dopet. Hjälp oss i glädje och förtrostan, ge *dem* trygghet och närhet. Bevara *dem* med din Ande från att gå vilse i en farlig värld. Låt *dem* uppträcka alltmer av ditt rikes hemligheter och skydda *dem* som dina barn i liv och död och evighet", *ibid*: 175. Det allmenne preget på det svenske ritualer gjelder utmyntingen med henblikk på det videre livet. I bönens ved dåpsvannet sies det at dåpen skjer til Kristi død og oppstandelse", Gud, vår Fader, vi tackar dig för att du i dopets källa låter det vatten strömma fram som ger världen liv. Sänd ditt ord och din Ande, så att *de* som nu skall döpas i detta vatten blir renade från syndens skuld. Föd *dem* till ett nytt liv i Kristus och förena *dem* med ditt folk. För vår Herres Jesu Kristi skull", *ibid*: 171, eller: "Himmelske Fader, du skapar genom vatten och Ande ett

folk som är förenat med dig i Jesus Kristus. Vi tackar dig för att du gör detta vatten till en nådens källa och ger *dem* som här skall döpas del i din Söns segrande död och uppståndelse", *ibid*: 172.

84 Jacobsen 1918: 183f.

85 "Dearly beloved, forasmuch as all men are conceived and born in sin, and that our Saviour Christ saith, none can enter into the kingdom of God, except he be regenerate and born anew of Water and the Holy Ghost: I beseech you to call upon God the Father, through our Lord Jesus Christ, that of his bounteous mercy he will grant to *this Child* that thing which by nature *he* cannot have; that *he* may be baptized with Water and the Holy Ghost, and received into to Christ's holy Church, and be made a *lively member* of the same", BCP 1662 (1999): 164f.

86 Flatø 1982: 61.

87 Udtog 1840: 3-7, sitat: 4.

88 AB 1889: 62f, tilsvarende sitat: 62.

89 Kgl. res. av 23. des. 1914, Fæhn 1994: 371.

90 AB 1920: 90; jfr. Udtog 1840: 6.

91 Jeg har av kirken fått tilgang til aktuelt dåpsrituale.

92 GB 1992 I: 132.

93 BCP 1662 (1999): 164.

94 GB 1992 I: 131. Her er formuleringen imidlertid mindre smidig enn i AB 1920 ved at formuleringen er stykket opp i flere meninger. AB 1920 har følgende ordlyd: "Med takk og tro bærer vi da våre barn til Herren i den hellige dåp, så de skal få hans velsignelse, og, syndige menneskebarn som de er, under syndens og dødens lov, bli Guds barn av nåde ved badet til gjenfødelse og fornyelse ved Den hellige ånd", AB 1920: 80.

95 GB 1992 II: 24; Fæhn 1994: 373.

96 Heller ikke i NLMs rituale tales dogmatisk om arvesyndens og gjenfødsels selv om dette kommer til uttrykk i veiledningen til dåpen, NLM (2004), Ordninger, pkt. 7.1.

97 Forslag 2008: 16. Se for eksempel Nordkil 2011: 29-31.

98 Nordkil 2011: 16.

99 Bagger 1688: 325.

100 Martling 1992: 289.

101 Bagger 1688: 329.

102 Nordkil 2011: 18; jfr. *ibid*: 22.

103 Udtog 1840: 6.

104 OD 2011: 10.

105 KO 1571: 47f.

106 Se for eksempel Bagger 1688: 324f.

107 AB 1920: 81. Peder Palladius har: "at hand kand faa den evige Velsignelse i dette himmelske Bad och det Rige som du haffuer oss allesammen loffuet oc tilsagd", videre henviser bönens til "... ved dette Salighedens Bad", Peder Palladius, *Alterbog*, utg. København 1580.

108 Fæhn peker på at GB 1992 i likhet med TB 1526 fremhever elementet i dåpsakramentet og Den hellige Ånds nyskapende gjerning, Fæhn 1994: 372.

109 GB 1992 I: 132.

110 OD 2011: 10.

111 "Den Almægtige Gud oc vor Herris Jesu Christi Fader som dig nu haffuer anden gong igjen fød formedelst vand oc den hellig And oc haffuer forlat dig alle dine synder, hand styrcke dig med sin naade til det euige lifff. Amen. Fred vere net dig", Jacobsen 1918: 185.

112 AB 1920: 93.

113 "och nu har låtit detta (dessa) barn undfå nya födelsens bad till evigt liv. ... och efter detta livet undfå de saligas arvedel i himmelen" eller: "at du nu låtit detta (dessa) barn undfå dopets bad till ny födelse. Du har av din faderliga nåd upptagit det (dem) till ditt (dina) barn: bevara det (dem) i din kärlek. ... Och för det (dem) i rätta stunden till ditt eviga rike, KH 1942: 200. Til menigheten sier presten så: "Genom det heliga dopet har den trofaste Guden upptagit detta (dessa) barn i sitt förbund", *ibid*. I Sverige har det gamle stadfestelsesritualet heller ingen konstatering av åndsmeddelelsen (Nöddop och dess bekräftelse, *ibid*: 202-208): "Vi tacka dig av allt hjärta att du alltid håller vid makt

och förökar din heliga kristna kyrka, og har låtit detta barn undfå nya födelsens bad till evig liv"; alternativ 2 har utvidelsen: "Du har av din faderliga nåd upptagit det till ditt barn", ibid: 205f. Til menigheten sier presten: "Genom det heliga dopet har den trofaste Guden upptagit detta barn i sitt förbund", ibid: 207. Stadfestelsen forsvant ut av den svenske liturgien med KH 1986; det er heller ingen annen ordning for mottagelse av den dopte i menigheten, Martling 1992: 296. Dnk har opprettholdt et rituale for stadfestelse og bestemmelser om dette, GB 1992 II: 15 (Alm. best. Barnedåp, pkt. 20); For stadfestelse av nøddåp "skal" baptizatus bringes til kirken ved en alminnelig menighetsgudstjeneste hvor det kunngjøres at barnet allerede er døpt og innlemmet i menigheten. For ritualet, se ibid: 59-69. Presten spør: "Er NN døpt til Faderens og Sønnens og Den Hellige Ånds navn? Ja. Vil dere at barnet skal oppdras i den kristne forsakelse og tro? Ja." Så følger den vanlige bønne etter dåpen, ibid: 63 Underlig nok inneholder ritualet imidlertid ingen stadfestelsesformulering.

114 Under salvingen av barnets hode umiddelbart etter dåpen ber presten i Olaus Petris rituale: "Alzmæchtige guth wor herre Jesu Christi fadher som tich haffuer genom watn och them helga anda födt vppå nytt och földårit tich thina synder, han styrke och stadhfeste tich i sinne nådh och smörje tich medh then helga anda till ewinnerligt lijff", Edv. Rodhe (1910), *Dopritualet i Svenska kyrkan efter reformationen*, Lund: Håkan Ohlssons Boktryckeri (Lunds universitets årsskrift, N.F. AFD. 1. Bd. 7. Nr. 1: 1-228): 24f, sitat: 24. Det dreier seg om en oversettelse fra det katolske ritualet. Tilsvarende finner man i TB 1523, ibid: 25. BCP 1549 har følgende bønn under påkeldningen av dåpskjolen og chrismasalvingen: "Take this white vesture for a token of the innocentie, whiche by Gods grace in this holy sacrament of baptisme, is giuen unto the; and for a signe whereby thou art admonished, so long as thou lyuest, to geue thyselfe to innocentie of liuing, that, after this transitorye lyfe, thou mayest be partaker of the lyfe euerlasting. Amen. Then shall the priest annoynt the infant upon the head, saying: almighty God the father of our lorde Jesus Christ, who hath regenerate thee by water and the holy gost, and hath geuen unto thee remission of al thy sinnes: he vouchsaue to annoynt thee with the unction of his holy spirite, and bryng thee to the inheritance of everlasting lyfe", BCP 1549: 241.

115 "När du nå er døpt til Faderens og Sønnens og Den hellige Ånds navn, er du dermed ved Åndens gave kommet i samfunn med Kristus og har fått del i hans velgjerninger. Må Gud gi deg å vokse opp i tro på Jesus og bli hos Han til din siste stund." 1Pet 1,3 og Fil, 1,6 leses, evt. fri bønn etterfulgt av Fadervår, NLM (2004), Ordninger, pkt. 7.3.

116 Se for eksempel Bagger 1688: 329; stadfestelse: 329-333.

117 Se for eksempel noKO 1604: 72: "Kiære Brødre oc Søstre, dette Barn er nu tilforne døbt oc haffuer allerede den Hellig Aand med Syndernis Forladelse. Derfor ville Wi icke døde dett igjen, Att Wi ey skulle bespotte och forhaane den Hellig Aand etc. AB 1920s ordlyd er: "Da dette bar (disse barn) allerede er døpt til Faderens og Sønnens og den Hellige Ånds navn, saa vil vi takke vor Herre og Gud som har taget det (dem) til naade ved Jesus Kristus og her i Guds hus stadfæste at det (de) har faat den rette kristne daap efter vor Herre Jesu Kristi befaling og har den Hellige Aand med syndforlatelse til et evig liv", AB 1920: 103.

118 OD 2011: 7.

119 Ibid: 12 (min kursivering og understrekning).

120 Forslag 2008: 14.

121 At dåpen gjør oss til Guds barn, er bevisst utelatt, skrev Andreas Aarflot om liturgireformen da denne var på forslagsstadiet, Aarflot (2010), *Her er Guds hus og himmels port: På vil til nye gudstjenesteformer*, Oslo: Eget forlag: 14 (fra gudstjenesteseminar i Greverud kirke våren 2006). Ifølge Dag-Øivind Østereng er dåpen som nødvendig frelseshandling svekket i OD 2011, Østereng, Dåpen som splitter og forener, *Lære og liv* 39 (2012/1): 24-31, se særlig: 30 (foredrag på Kirkelig Fornylses stevne på Gran 7. jan 2012).

122 CW 2000: 353.

123 Ibid: 354.

124 Liturgen: "Do not be ashamed to confess the faith of Christ crucified." Alle: "Fight valiantly as a disciple of Christ against sin, the world and the devil, and remain faithful to Christ to the end of your life", ibid.

125 Ibid: 349, jfr. også 353.

126 Udtog 1840: 11.

127 Jfr. også Rom 6,1ff.

128 NBB: 12.

129 Willy Abildsnes e. al. (1977), *Det hellige bryllup*, Oslo: Solum Forlag nr. 20; Willy Abildsnes e.al. (1980), *Førstegraden av Sangverk for Den norske kirke*, Oslo: Solum Forlag, nr. 195; *Salmer 1997: Tillegg til Norsk Salmebok*, Oslo: Verbum, nr. 22; påskeattliturgien i Dnk, GB 1992 I: 236f.

130 CW 2000: 355. Syndfloden nevnes i en av de kirkeårsavhengige bønnene ("seasonal prayers over the water"), for Allehelgen, ibid: 368 ("You delivered Noah from the waters of destruction").

131 Flatø 1982: 61; Martling 1992: 278.

132 TB 1523 er en nesten ordrett oversettelse av en førreformatorisk dåpsliturgi fra 1512 (Agenda communis). Syndflodsbønnen er imidlertid ny i forhold til denne og er trolig utformet av Luther, RGG bd. 4: 83 (sit. art.).

133 Jfr. GB 1992: Nøddåp er en "fullt ut gyldig dåp". For at det skal være en gyldig dåp, må i det minste ordene "Jeg doper deg til Faderens og Sønnens og Den Hellige Ånds navn" lyde, GB 1992 II: 15 (Alm. best., pkt. 16). Se også Ordningen for nøddåp, GB 1992 II: 53-56 (Nøddåp) og ibid: 57f (Kort ordning for nøddåp).

134 "Hwilket alt efter thet år frijt och wilkorligt, och icke hörer til Döpselns retta wesende ...", KO 1571: 48.

135 "at pryde Daaben med", Jacobsen 1918: 182. TB 1526 har uttrykket: "die Taufe zu zieren", BSELK: 537.

136 "Saa tenck nu at disse uduortis stycke ere de aller ringeste i Daaben som er at blæse Barnit i øynene, at signe det med kaarsets regen, at legge salt i munden, spøt oc skarn komme i ørene oc næsen, at smørre brystit oc skulderne met oyle, oc hoffuit panden met Chrismem. I drage det sin døde skiorte oc gifue det et tend liuss i haanden oc andet saadant mer som aff menniskan er tillagt at pryde Daaben met", Jacobsen 1918: 181; BSELK: 536f.

137 "Thi Daaben kand vel ske faar uden saadanne ting oc de ere icke de rette stycke som Dieffulen skyer oc flyer faare hand foracter vel mectigere ting. Det maa gaa her aluordige til", Jacobsen 1918: 537; BSELK: 537.

138 KO 1571: 54.

139 *Kirkeleksikon for Norden*, utg. av Fredrik Nielsen, bd. 1, Aarhus: Jydsk Forlags-forretning 1900: 835 (Fredrik Nielsen, "Exorcismen"),

140 Sammenlign BCP 1549 og BCP 1551. Eksorsismen i BCP 1549 var utførligere enn hos oss, BCP 1549: 238. På bakgrunn av Bucers kritikk og innflytelse fra Köln var BCP 1551 betydelig forenklet, RGG bd. 4: 84 (sit. art.).

141 *Kirkeleksikon for Norden*, bd. 1: 835 (sit. art.).

142 Missale 2008: 473f (min kursivering), sitatet: 474.

143 AB 1920: 90.

144 GB 1992 II: 24 (bønn til inngang).

145 KH 1942: 198.

146 CW 2000: 354.

147 "Almighty and ever-living God, you sent your only Son into the world to cast out the power of Satan, spirit of evil, to deliver us from the kingdom of darkness, and bring us into the splendour of your kingdom of light. We pray for these children (this child): set them (him, her) free from original sin, make them (him, her a) temple(s) of your glory, and send your Holy Spirit to dwell within them (him, her). Through Christ our Lord", NBB: 11.

148 GB 1992 I: 132; *Kirkeleksikon*, bd. 1: 580-583 (Fredrik Nielsen, "Daaben"), se: 582; Martling 1992: 276ff.

149 "in token that hereafter he shall not be ashamed to confess the faith of Christ crucified, and manfully to fight under his banner against

sin, the world and the devil, and to continue Christ's faithful soldier and servant unto *his* life's end, BCP 1662 (1999): 168f.

150 CW 2000: 357.

151 "Then shall the priest annoynt the infant upon the head, saying: almighty God the father of our lorde Jesus Christ, who hath regenerate thee by water and the holy gost, and hath geuen unto thee remission of al thy sinnes: he vouchsaue to annoynte thee with the unccion of his holy spirite, and bryng thee to the inheritaunce of everlasting lyfe", BCP 1549: 238. Dette var tatt ut i annen utgave (1551), BCP 1551: 394-399.

152 Missale 2008: 477.

153 "The priest touches the ears and mouth of the child with his thumb, saying: The Lord Jesus made the deaf hear and the dumb speak. May he soon touch your ears to receive his word, and your mouth to proclaim his faith, to the praise and glory of God the Father", NBB: 17.

154 CW 2000: 358-361.

155 Ibid: 363.

156 AB 1920: 150. Se Fæhn 1994: 117-120; 254-256; 381f. Riten ble frivillig i 1754, men var i live ved overgangen til 1900-tallet, enkelte steder til etter annen verdenskrig, ibid: 381f.

157 CW 2000: 337-343.